

Tonči Burić

Srednjovjekovna Bosiljina (topografsko–arheološka skica)¹

UDK: 811.163.429373.21(497.5 Marina)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 9. 2009.

Prihvaćeno: 5. 9. 2009.

Tonči Burić

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika

HR, 21 000 Split

Stjepana Gunjače b.b.

tonci.buric@mhas-split.hr

| 283

Autor obrađuje povijesno–geografski naziv Bosiljina, koji nije bio jasno definiran u hrvatskoj historijskoj topografiji. Analizom svih objavljenih srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih izvora dolazi do zaključka da je Bosiljina povijesni predio (regionim) u sklopu starohrvatske kliške županije koji je obuhvaćao prostor trogirsko–šibenskog priobalja između Grebaštice i Seget Vranjice, uključujući i otočić Arandel. Ujedno odbacuje tezu o postojanju srednjovjekovne dridske županije. Teritorij obuhvaćen nazivom Bosiljina nije imao nikakvu upravno–administrativnu ni crkvenu organizaciju, a u 14. st. je definitivno podijeljen između Šibenika i Trogira. Tada postupno toponim Bosiljina prelazi na srednjovjekovno selo iz kojega se u novom vijeku razvilo mjesto Marina, koje je dugo zadržalo stari naziv – Bosiljina. Osim Bosiljine u kliškoj županiji bilo je još nekoliko takvih mikroregija, koje su tijekom ranoga novog vijeka izgubile svoj srednjovjekovni identitet, budući da nisu ušle ni u jedan upravno–administrativni ustroj, ni na državnoj, ni na crkvenoj razini. To su povijesni regionimi Podmorje i Dilat (u današnjim Kaštelima), Dubrave (u kaštelanskoj Zagori) i Mezline (u zaleđu između Bosiljine i Zagore).

Ključne riječi: Bosiljina, Drid, Marina, županija, župa

¹ Ove retke posvećujem akademiku Stjepanu Gunjači, čovjeku bez čijega rada i djela nije moguće zamisliti nacionalnu arheologiju 20. st. i njezinu krovnu ustanovu, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, u oblicima koje danas poznajemo. Historijska topografija bijaše njegova omiljena disciplina u kojoj je postigao značajne rezultate, pa je i moj skromni prinos stotoj obljetnici njegovoga rođenja posvećen jednoj takvoj temi.

Od konca 11. st. pa sve do u rani novi vijek u povijesnim izvorima egzistira topografska odrednica Bosiljina. Pisana u raznolikim grafijskim oblicima i primjenjivana na različite sadržaje, kako veličinom, tako i strukturom, dovodila je često do različitih interpretacija kojima su određivani teritorij koji je zauzimala, kao i njegov sadržaj. Sve zabilježene verzije odnose se na neprecizno definirani prostor u priobalju srednje Dalmacije između Trogira i Šibenika. Kao ojkonom naziv se održao čak do početka 20. st. u službenom administrativnom nazivu za selo i župu Marina kod Trogira.

Općenito se prostor između Trogira i Šibenika javlja u pisanim izvorima tek od druge polovine 11. st., i to u dokumentima nastalim tijekom vladavine kralja Dmitra Zvonimira (1075.–1089.) i posljednjega Trpimirovića Stjepana II. (1089.–1090.). Radi se o prvom spomenu geografskog pojma Bosiljina i navođenju dvojice vladarskih dužnosnika označenih pridjevom “dridski” (*dridisticus*), Ozrini i Dragoslavu.¹ Uz Bosiljinu se tijekom srednjega vijeka gotovo neraskidivo isprepleće i topografska odrednica **Drid**, koja objedinjuje nekoliko sadržajnih razina: užu topografsku, koja se odnosi na utvrđeno brdo Drid, potom feudalno–pravnu, u značenju vladarskoga posjeda (*predium*), administrativno–teritorijalnu, kada se Drid tumači u hrvatskoj historiografiji kao ranosrednjovjekovna županija, te crkveno–administrativnu razinu, jer je Drid potvrđen kao crkvena župa (*parochia*) na splitskome saboru godine 1185. Utvrda (*castrum*) Drid nije sporna. Potvrđena je i u pisanim vrelima, kao i arheološkim iskopavanjima. I feudalni posjed Drid, kao jedno od nekadašnjih imanja vladarske kuće Trpimirovića, dosta je precizno opisan u arpadovskim darovnicama iz 13. st. Približno se može odrediti i prostor parohije Drid, koji je – po svemu sudeći – obuhvaćao dosta veći prostor od onoga opisanog kao vladarski posjed. Spornim ostaje pitanje županije, koja se u našoj historiografiji često spominje kao **dridska**. Premda je veći broj povjesničara od 19. st. do danas prihvatio njezinu opstojnost i pokušao joj odrediti granice, ni jedan pisani izvor izričito ne potvrđuje njezino postojanje. Ono je temeljeno na spomenu dvaju navedenih funkcionara obilježenih pridjevom “dridski” (*dridisticus*), dok se kao županija nigdje izravno ne spominje. Stoga sam sklon prihvatiti mišljenja onih povjesničara koji u Ozrini i Dragoslavu vide upravitelje kraljevskoga dobra ili podžupane, a

ne župane, čime otpada *ipso facto* i samo postojanje županije obilježene pridjevom dridska. No, to je zaista složena tema, čiju razradu ovdje izostavljam, jer bi preasla zadani naslov, kao i obrada strukture dridskoga predija i njegovih granica.² Cijeli taj prostor vidim kao dio starohrvatske kliške županije, one koju Konstantin Porfirogenet naziva *Parathalassia*. Govoreći o Bosiljini i povijesti dridskoga posjeda, znameniti trogirski povjesničar Ivan Lucić kaže u 17. st.: “Ovo isto područje koje su nakon pada Rimskog carstva zauzeli Hrvati, sačinjavalo je jednu od 12 županija, koja je zbog blizine mora bila nazvana primorskom pa zato nije uspjela zadržati staro ime.” Raspravljajući u sklopu poglavlja o Bosiljini i o crkvenoj organizaciji toga prostora piše između ostaloga i sljedeće: “Kada su pak poslije bile ustanovljene druge biskupije u Hrvatskoj poslije 900. godine, a to su biogradska i kninska, može biti da je trogirskoj crkvi, kao najbližoj, bio dan onaj dio primorske županije koji se proteže od rijeke Krke do Trogira, na kojem je dijelu bio obuhvaćen Šibenik, Drid ili Marina i zagorsko zaleđe.” I na kraju, ujedno i najopsežnije i najpotpunije, u poglavlju u kojemu piše kako je Šibenik postao gradom, Lucić daje precizne granice kliške županije, koju on zove Primorskom: “Šibenski je kaštel bio smješten na istočnom (očiti lapsus, radi se o zapadnom kraju; op. T. B.) dijelu stare hrvatske županije nazvane Primorskom, koja protežući se između Skradinskog kanala i rijeke Krke na zapadu, te rijeke Cetine na istoku, bijaše podložna županu koji je sjedio na Klisu.”³ Njegov opis ističem zbog toga što su kasniji istraživači često znali pokazati manje razumijevanja u definiranju pojedinih županija, katkad ih svodeći na zaista minijaturne prostore, pri čemu su na teritorij kliške županije smještali one čije postojanje uopće nije moguće sa sigurnošću potvrditi iz danas postojećih pisanih izvora.

Osim dvojbe je li ili nije Drid bio sjedište jedne od ranosrednjovjekovnih županija, još je veća nepoznanica toponimijska odrednica Bosiljina, koja se, dijelom, i fizički preklapa s pojmom dridskoga teritorija. Stoga ću tom pitanju ovdje posvetiti malo više prostora, te obraditi taj još uvijek nedefinirani regionim, koji se može analizirati s nekoliko aspekata, poput susjednog predjela Mezlina i još nekih. Naziv Bosiljina javlja se u većem broju pisanih izvora tijekom dugog razdoblja

1 Stipišić, Šamšalović 1967, str. 161 (1078. g.); str. 189–90 (1089. g.).

2 O županijama već postoji obimna literatura. Ovdje navodim samo posljednju studiju, koja cjelovitije obuhvaća tu problematiku: Smiljanić 1995, str. 178–90. Za dridski feudalni posjed cf. Ančić 2001, a za utvrdu Drid Katić 1994.

3 Lucić 1979 I, str. 121, 124, 135.

od dr. pol. 11. do konca 16. st. (kasniji izvori iz ranoga novog vijeka odnose se na mjesto Marinu, koja se često spominje i kao Bosiljina, ali to izlazi iz ovdje zadanih kronoloških okvira i već je ograničeni pojam na samo mjesto, katastarsku općinu i župu) i ne pokriva uvijek isti prostor, a ni sadržaj. Tumačenje naziva Bosiljina izazvalo je dosta nejasnoća u hrvatskoj historiografiji i povijesnoj topografiji, pa o njemu ima nekoliko, često i disparatnih mišljenja. Najstariji je već citirani podatak iz Zvonimirove darovnice splitskoj Crkvi iz godine 1078., pri čemu ne ulazim u pitanje njezine autentičnosti. U njoj stoji da kralj daje nadbiskupu i građanima Splita pravo ispaše *in Bosiline, meo regali territorio*. Tu je riječ o neodređenom geografskom prostoru, ali iz konteksta proizlazi da on obuhvaća širi predio, a ne samo neko manje mjesto. Bosiljinu ponovo susrećemo tek u izvorima sredine 13. st. Tada kralj Bela IV. daruje Šibenčanima, među ostalim, i zemlju (*terra*) zvanu *Boscilina*.⁴ I ovdje je upotrijebljen izraz koji ima širu paletu značenja i ne može se precizno odrediti, ali se iz konteksta dađe naslutiti da

pokriva veći teritorijalni opseg. Naravno, nije odmah moguće komparirati Zvonimirovu Bosiljinu s ovom koju daruje Bela. Čini se da se radi o različitim dijelovima istoga prostora objedinjenog pod jednim imenom. Naime, pojava Bosiljine i u sklopu šibenskoga distrikta dodatno otežava rješenje pitanja sadržaja tog naziva, o čemu više u sljedećim redcima. Pojam Bosiljine javlja se i u sinkronim trogirskim dokumentima, tako u jednoj oporuci iz godine 1264., gdje su spomenuti redovnici na Arkandelu (*fratribus qui erunt apud locum sancti Angeli de Bossilliano*). Tu je Bosiljina šira odrednica za konkretni toponim, *locus sancti Angeli*, iz čega nije teško zaključiti da je i otočić Arandel bio u sklopu poblize nedefiniranog predjela zvanog Bosiljina.⁵ Još jednom se tih godina Bosiljina javlja u trogirskim izvorima kao širi teritorij namijenjen ispaši stoke, koja se u pojedinim razdobljima prevozi na otoke Drvenik i Ploču (to je ujedno i prvi

4 Smičiklas 1906, str. 465.

5 Barada 1948, str. 48. I pitanje pripadnosti pojedinih otoka trogirskoga arhipelaga također spada u neriješena pitanja naše medievistike, pa i tome treba posvetiti posebnu analizu nekom drugom zgodom.

spomen tih otoka u srednjem vijeku): *de Bossillano*.⁶ Takvo značenje naziva Bosiljina odgovara onome iz Zvonimirove isprave i odnosi se na širi predio ili regiju, a ne na uže mikrocjeline ili pojedina mjesta. Na žalost, navedeni izvori ne donose precizne granice toga teritorija. Toponim se i dalje spominje u brojnim vrelima tijekom cijelog 14., pa sve do 16. st. U većem broju dokumenata iz 14. st. spominju se Bosiljina i Bosiljani bez preciznijih odrednica (opet se navode i bosiljinski pašnjaci, što podrazumijeva prostraniji teritorij), ali se prvi put javlja i selo istoga imena i njegovi seljani (*villanos villae Bosigline – 1373.*).⁷ Taj dokument vezan je uz Trogir i odnosi se na današnje mjesto Marinu, koje se još koncem 16. st. (od 1577. do 1590. g.) u dokumentima naziva Bosiljina.⁸

Osim trogirskih i brojni šibenski srednjovjekovni dokumenti sadrže topografsku odrednicu Bosiljina, počevši od spomenute darovnice Bele IV. iz 1251. g., u kojima se ona uvijek spominje kao predio (*terra, in Bosiline, de Bossillano, per totam Bosighnam*). Da se radi o prostoru većih dimenzija, govori i podatak iz jednoga šibenskoga dokumenta iz godine 1448. o osnutku sela Široke u Bosiljini.⁹ Ovdje je prigoda ukazati na neke manjkavosti u tretiranju tog naziva. Povjesničari ga općenito nisu nikada cjelovito analizirali, a ovisno o predmetu glavnoga zanimanja, tj. da li je uziman u razmatranje pri obradi šibenske ili trogirske povijesti, on je dobivao svoje mjesto, kao da se radi o dva različita pojma s istim nazivom. Primjerice, u najnovijoj vrijednoj sintezi šibenskoga srednjovjekovlja prostor Bosiljine definiran je kao predio uz obalu kod Primoštena.¹⁰ Isto tako, oni povjesničari koji su obrađivali trogirsku srednjovjekovnu povijest, identificirali su Bosiljinu s Marinom, kao mjestom, ali i s Vinišćama, a također i s Dridom u značenju vladarskoga posjeda.¹¹ Nakon analize svih objavljenih do-

kumenata može se kazati sljedeće: Bosiljina je jedna šira mikroregija u kliškoj županiji, čiji je naziv preuzelo i naselje iz kojega se razvilo i današnje mjesto Marina. O postanku takvih mikroregija i oblikovanju tih konkretnih regionima nemamo za sada nikakvih podataka u izvorima, osim samoga spomena, a nema ni spoznaja o njihovom možebitnom administrativnom strukturiranju u okvirima županije, poput cjelina kao što su Drid, Zagora, Zmina ili Poljica. Isto tako nema ni podataka o crkvenom ustrojstvu tih regija. Sve to spada u domenu budućih ciljanih istraživanja. Ovisno o tome s kojom svrhom je pojedini dokument pisan, i pojam Bosiljine je poprimao različita značenja. Problem je dodatno postao još složenijim zbog teritorijalne podjele između Šibenika i Trogira. Konačnim razgraničenjem između te dvije komune od godine 1333. prostor Bosiljine definitivno je podijeljen na dva dijela, pa se nakon toga i naziv predjela javlja prvi put u funkciji ojkonima za naselje prethodnika novovjekovne Marine. Tu podjelu zorno odražava tekst o granicama šibenskih posjeda u darovnici Karla I. iz 1322.: *“inde ad Plozam (punta Planka) et de ipsa Ploza ita ad Lucam Borovizam, que est inter Bossigline.”*¹² Nju je veoma dobro dao naslutiti još F. Dujmović u svojoj studiji šibenskoga srednjovjekovlja, koji je ono *que est inter Bossigline* izvrsno preveo s “koja dijeli Bosiljinu”, sc. luka Borovica.¹³ Ukratko, Bosiljina je u srednjem vijeku bila širi predio priobalja između Šibenika i Trogira, koji se pružao od Grebaštice sve do granica trogirske *astaree*, tj. današnje Seget Vranjice. To je jedna od geografskih mikroregija u okvirima kliške županije, ali ne kao neka manja administrativna ili crkvena cjelina, već jednostavno kao zemljopisni prostor, kakvih je bilo više u toj županiji. Nakon razgraničenja dvaju gradova tim nazivom se paralelno imenuju dijelovi bosiljinskoga prostora koji su im pripali, a u konačnici se on svodi na ojkonim kojim se označava selo u vlasnosti trogirske biskupa, novovjekovna Marina. Vladarske darovnice, premda to u njima izričito ne stoji, odnose se najvjerojatnije samo na dijelove nekadašnjega kraljevskog posjeda, po svemu sudeći ovisno o tome da li se radi o prostoru bliže Šibeniku ili Trogiru. Bosiljinu u značenju definiranoga geografskog predjela možemo usporediti s još četiri takve cjeline (Karta 1): Mezlinom (u zaleđu Bosiljine), podkozjačkim Podmorjem i Dilatom, te zakozjačkim Dubravama, također u sastavu iste županije. Posebice je zanimljivo da ni jedan od njih nije opstao do našega

6 Barada 1951, str. 105.

7 Smičiklas 1916, str. 530.

8 Ljubić 1964, str. 188, 194, 236, 245, 427, 429, 432, 453, 456, 457, 463; Gunjača 1978, str. 174 (1569. g.).

9 Kolanović 1995, str. 38, bilj. 44. Cf. za Bosiljinu Kazalo mjesta u citiranom djelu, kao i u zbirci izvora Barbarić, Kolanović 1986.

10 Kolanović 1995, str. 106, 340 (Kazalo mjesta).

11 Cf. topografske indekse u Smičiklasovom Codexu ili u Ljubićevim Listinama. Barada u svojim Monumenta traguriensia izjednačava Bosiljinu s Vinišćama u pojašnjenju topografskog indeksa (Barada 1948, str. 512). Ančić izjednačuje nazive Drid i Bosiljina, pozivajući se na Lucića (Ančić 2001, str. 88), što u osnovi prihvaća i Pažanin, koji to još nadopunjuje istim mišljenjem Andreisa, pobijajući usput i netočnu Baradinu identifikaciju s Vinišćama (Pažanin 2008, str. 213–15).

12 Barbarić, Kolanović 1986, str. 18.

13 Dujmović 1976, str. 93.

vremena, pa i to ukazuje na činjenicu da ti regionimi nisu zaživjeli kao upravno—teritorijalne cjeline ili manje crkvene jedinice, što je također pridonijelo njihovom nestanku iz kolektivne memorije.

Ovdje bi bilo korisno umetnuti i jedan mali ekskurs o Marini. Današnja Marina je selo nastalo u dnu istoimene uvale oko renesansnog kaštela koji je dao podići trogirski biskup Franjo Marcello. On je godine 1495. zatražio i dobio dopuštenje za gradnju utvrde radi zaštite okolnih seljana. Kula je još godine 1500. bila u izgradnji, a isti biskup drži u Veneciji godine 1502. govor na latinskome pred duždem, moleći ga za pomoć pri dovršenju kule. Uz kulu Marcello je dao podignuti i crkvu sv. Marine, čiji je titular u idućim stoljećima novoga vijeka istisnuo stari naziv Bosiljina.¹⁴ Uz ojkonom Marinu i titular njezine crkve vezuju se i podaci iz 12. i 13. st. u kojima se govori o podjeli crkvenih prihoda u Šibeniku, marinskom polju (ili morinjskom – op. T. Burić) i Mokru (*omnium ecclesiarum de Sibenico et de Campo marine et de Macro*).¹⁵ Takvo tumačenje unijeli su u našu historijsku topografiju još Lucić i Andreis, pa se pod egidom njihova autoriteta to mišljenje održalo do danas. Andreis je Marinu identificirao s Dridom kao posjedom, te opširno opisao postanak novovjekovnoga utvrđenog naselja i njegove kule za biskupovanja Franje Marcella, kao i izgradnju crkve sv. Marine. Lucić, pak, nije posvetio pozornost novovjekovnom naselju, čiju izgradnju tek usputno spominje, nego se zadržao na srednjovjekovnim sporovima sa Šibenikom i opširno analizirao izvore o Dridu, koji identificira s Bosiljinom, a pojam *de Campo marine* prevodi kao “marinsko polje” i povezuje ga s crkvom sv. Marine u dnu Marinske vale.¹⁶ Sada je sasvim jasno da su već oni napravili nekoliko krupnih činjeničnih pogrešaka. Ponajprije, izjednačili su pojmove Drid i Bosiljina, što ne stoji, jer je Drid i kao toponim i kao posjed tek dio prostora zvanog Bosiljina. Sljedeći krivi korak jest tumačenje izraza *de Campo marine* kao Marinsko polje, što su prihvatili i suvremeni istraživači, osim Dujmovića, koji je jedini ispravno zamijetio logični prostorni i crkveno—pravni slijed u tim dokumentima, ali tome nije posvetio nikakvu pozornost, štoviše, čak nije ni pobijao stavove Lucića i Andreisa. On jednostavno citirani pasus pre-

vodi: “prihodi crkava u Šibeniku, Mokru i Morinju”.¹⁷ I površnim pogledom na kartu priobalja srednje Dalmacije postaje jasno da je Dujmović bio u pravu kada je izraz *de Campo marine* izjednačio s Morinjem, predjelom uz istoimeni duboki morski zaljev koji seže do Donjega polja. U sporu između trogirskoga biskupa i klera, s jedne, i šibenskoga klera s druge strane, dijele se prihodi *omnium ecclesiarum de Sibenico et de Campo marine et de Macro* na tri jednaka dijela. Radi se, očito, o crkvama u kojima službu drži šibenski kler. Prostorni raspored je posve logičan. To su ponajprije crkve Šibenika, dakle samoga grada i uže okolice, zatim spornoga pojma *Campo marine* i Mokrog, koje je identificirano kao šibensko Gornje i Donje polje.¹⁸ To je teritorij koji ne prelazi crtu Vrpolje – Grebaštica prema istoku i koji je u crkvenom pogledu podčinjen šibenskom arhiepiskopu. Točnije, to je ona parohija (župa) Šibenik, koja je u reorganizaciji splitske nadbiskupije godine 1185. pripala trogirskome biskupu (*Traguriensis episcopus habeat has parohias: Tragurium, Drid, Sebenicum et totum comitatum Zqgorie.*).¹⁹ Sada je mnogo jasnije zašto današnja Marina, tj. srednjovjekovna Bosiljina, ne može biti prostor označen pojmom *Campus marinus*. Jednostavno stoga što je taj teritorij u sastavu parohije Drid nad kojom šibenski natpop nema nikakvih ingerencija. Previd se zbio na jezičnom planu zbog sematike latinskoga izraza *marinus*. Naime, *Campus marinus* nije “Marinsko polje”, već “Polje uz more”, tj. **Morinje**, da ovdje ne ulazim u daljnja lingvistička tumačenja. Suzvučnost apelativa s titularom crkve u današnjoj Marini je tu tek puka slučajnost, koja je zavela eto i velikane trogirske barokne historiografije, a potom i naše suvremene autore, osim Dujmovića. Primjerice, Pažanin je čak pretpostavio i postojanje starije, srednjovjekovne crkve sv. Marine na mjestu renesansne.²⁰ Stoga ustrajem na stavu da se dva citirana dokumenta o crkvenim sporovima između Trogira i Šibenika u razvijenom srednjem vijeku više ne koriste u obradi povijesne i arheološke problematike naselja Marina kod Trogira.

O samom selu Bosiljini s prostornoga i arheološkog aspekta može se također nešto kazati na osnovi nedavnih rekognosciranja terena, koja je proveo Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u sklopu projekta

14 Babić 1984/19912, str. 128, 180; bilj. 90; Pažanin 2008, str. 213–215.

15 Smičiklas 1904, str. 285 (1197. g.); Barbarić, Marković 1998, str. 173 (1253. g.).

16 Andreis 1977, str. 301–302; Lucić 1979, str. 120–124 (o Bosiljini), str. 206, 219 (dokumenti o podjeli crkvenih prihoda).

17 Dujmović 1976, str. 89, 91.

18 Kolanović 1995, str. 12.

19 Smičiklas 1904, str. 193. Ovdje župa označava područje i crkveni ustroj približno analogan današnjim dekanatima. Za koncil u Splitu 1185. g. cf. Kovačić 1988, str. 23–29.

20 I. Pažanin 2008, str. 214–215.

Trogirski distrikt, pod vodstvom pisca ovih redaka. S velikom dozom vjerojatnosti u sklop sela Marine ili Bosiljine može se ubrojiti i predio Dolac, sjeverozapadno od današnjega mjesta Marine. Tu smo registrirali jednu skupinu suhozidnih kuća na rubu plodnoga polja i početka krševite padine ispod spilje sv. Filipa i Jakova (*Grotta*), nedaleko od Frletinih kuća. Nađeni su ostaci nekoliko relativno dobro očuvanih objekata, čije dimenzije nadmašuju one uobičajene (najveći objekt ima više od 10 m dužine), koje smo registrirali na brojnim položajima zapadnoga trogirskog priobalja (Vinišća, Sevid, Svinca, Stupin, Podorljak).²¹ Zidovi su zidani od monolitnih blokova kamena, masivni su i iznimno široki. Na tom lokalitetu prikupljena je veća količina keramike iz dvaju epoha, antičke i kasnoantičke (ulomci dolija, tegula i imbreksa, ali i raznovrsnoga drugog posuđa) i kasnosrednjovjekovne/ranonovovjekovne (gruba i glazirana s odlikama 15.–16. st.). Usput napominjem da su niže u polju, na položaju Krč, registrirani ostaci rimske rustične vile, pa je pretpostaviti da je i sklop kod Frletinih kuća bio dio gospodarskog dijela vile, koji je – za razliku od njezinoga središnjeg dijela – reutiliziran u srednjem vijeku i opstao ondje do početka turskih provala ili najdalje do Kandijskog rata. Uz taj naseobinski kompleks povezano je i svetište sv. Filipa i Jakova u pećini iznad naselja, pred kojom je i manje kasnosrednjovjekovno groblje. Mišljenja sam da ovdje opisani položaj treba pripisati jednom od zaselaka srednjovjekovnoga sela Bosiljine, koje je prethodilo utvrđenoj biskupskoj Bosiljini kod kule u dnu Marin-

ske vale, u koju su prešli njegovi bosiljinski vilani. To srednjovjekovno selo (*villa*) bilo je prostorno organizirano u difuznom spektru prilagođenom konfiguraciji terena, tj. sastojalo se od određenoga broja još neutvrđenih zaselaka (*vici*). Slikovitu potvrdu toga nalazimo u opisu sela koji je donio Pavao Andreis u svojoj trogirskoj povijesti, kada govori o izgradnji biskupove kule: “Biskup Franjo Marcel uznastojao je dovesti u bolje stanje ovo selo, čije kuće raspršene amo tamo po polju nisu još zasluživale ime sela.”²² Možda se broj zaselaka može neizravno utvrditi prema broju oltara u spilji sv. Filipa i Jakova, jer Andreis piše: “Zatim su u ovoj pećini bili podignuti oltari, jedan veliki posvećen u čast istoga sveca (Sv. Jakov – op. T. Burić), a drugih šest manjih, što su ih podigla seoca istog marinskog polja. Ono što je istinito od ove priče to je da je bilo sedam oltara, i ova je pećina bila štovana kao parohijalna.”²³ Šest zaselaka ne bi bio preveliki broj i stoga ovaj podatak treba imati u vidu pri budućim analizama srednjovjekovnoga sela.

22 Andreis 1977, str. 301.

23 Andreis 1977, str. 305. Andreis doduše malo potom (str. 306) piše kako župnik Marine opslužuje i pet drugih sela: Vrsine, Gustirnu, Knegin Dub, Svinca i Nova Sela, pa se navedena kombinacija s oltarima može protumačiti i u tom smislu (5 navedenih sela i Marina, ukupno 6, koliko je i oltara u pećini), no pri tome valja biti oprezan, jer pitanje tih sela i njihova postanka nije još ni približno riješeno. Čini se da nisu sva nastala u isto vrijeme (ojkonim Nova Sela na to izravno i ukazuje), a i da se tu ponajprije radi o organizaciji crkvene župe, a ne seoske teritorijalne organizacije. U svakom slučaju, trajnijem rješenju prethodi još dosta terenskoga i arhivskoga istraživanja. Za spilju sv. Filipa i Jakova cf. Piteša 2005.

21 Burić 2008, str. 108–162, gdje su iscrpno analizirani naseobinski lokaliteti u Vinišćama.

SKRAĆENICE

CD	<i>Codex diplomaticus</i> , Zagreb.
CD, Suppl.	<i>Codex diplomaticus, Supplementa</i> , Zagreb.
CRV	<i>Commissiones et relationes Venetae</i> , Zagreb
HAG	Hrvatski arheološki godišnjak, Zagreb.
MT	<i>Monumenta Traguriensia</i> , Zagreb.
PP	Povijesni prilozi, Zagreb.
PPUD	Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split.
ŠD	Šibenski diplomatarij, Šibenik.
VZ	Vinišćarski zbornik, Vinišća

LITERATURA

Ančić 2001

M. Ančić, *Srednjovjekovno vlastelinstvo Drid (Problemi vlasništva i organizacija u XIII st.)*, PP 19, 87–111

Andreis 1977

P. Andreis, *Povijest grada Trogira I*, Split.

Babić 1984/1991²

I. Babić 1984/1991², *Prostor između Trogira i Splita*, Trogir, Kaštel Novi.

Barada 1948

M. Barada, *MT I/I*.

Barada 1951

M. Barada, *MT II/I*.

Barbarić, Kolanović 1986

J. Barbarić, J. Kolanović, *ŠD*.

Barbarić, Marković 1998

J. Barbarić, J. Marković, *CD, Suppl. I*.

Burić 2008

T. Burić, *Arheološka topografija Vinišća (rezultati rekognosciranja)*; u: *VZ 2*, 75–176

Dujmović 1976

F. Dujmović, *Postanak i razvoj Šibenika od 1066. do 1409. godine*; u: *Šibenik, spomen zbornik o 900. obljetnici, Šibenik*, 75–119

Gunjača 1978

S. Gunjača, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji IV*, Zagreb.

Katić 1994

M. Katić, *Utvrda Drid*, PPUD 34, 5–18

Kolanović 1995

J. Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb.

Kovačić 1988

S. Kovačić, *Splitska metropolija u dvanaestom stoljeću*, u: *Krbavska biskupija u srednjem vijeku*, Rijeka – Zagreb, 11–39

Lucić 1979

I. Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I*, Split.

Ljubić 1964

Š. Ljubić, *CRV II (1572–1590)*, Zagreb (ur. G. Novak).

Pažanin 2008

I. Pažanin, *Iznašašća u Marini i okolici*, *VZ 3*, 213–50

Piteša 2005

A. Piteša, *Spilja sv. Filipa i Jakova*, *HAG 1/2004*, 244–6

Stipišić, Šamšalović 1967

J. Stipišić, M. Šamšalović, *CD I*.

Smičiklas 1904

T. Smičiklas, *CD II*.

Smičiklas 1906

T. Smičiklas, *CD IV*.

Smičiklas 1916

T. Smičiklas, *CD XIV*.

Smiljanić 1995

F. Smiljanić, *Prilog proučavanju županijskoga sustava Sklavinije Hrvatske*, u: *Etnogeneza Hrvata* (ur. N. Budak), Zagreb, 178–190

Mittelalterliches Bosiljina (topographisch– archäologische Skizze)

Schlüsselwörter: *Bosiljina, Drid, Marina, Gespanschaft, Pfarrbezirk.*

290 |

DIE HISTORISCH–GEOGRAPHISCHE Bezeichnung **Bosiljina** ist ein komplexes Regionym, das während des Mittelalters, aber auch in der frühen Neuzeit für den größten Teil des Küstenlandes zwischen Trogir und Šibenik verwendet wurde. Als Siedlungsname blieb es bis Anfang des 20. Jahrhunderts in Gebrauch und bezeichnete den heutigen Ort Marina. Die Mikroregion Bosiljina reichte von Grebaštica bis zur Grenze des *astarea* von Trogir in Seget Vranjica und umfasste auch das Inselchen Arandel. Im Küstenhinterland grenzte es an eine zweite historische Mikroregion, Mezlina, die zwischen ihr und der Zagora lag. Beide diese historischen Gebiete waren Teile der altkroatischen Gespanschaft von Klis, die ich hierbei im Rahmen jener Grenzen betrachte, die schon Ivan Lucić im 17. Jahrhundert festlegte. Die Gleichstellung der Bezeichnung und des Gebiets Bosiljina mit dem Begriff Drid ist nicht annehmbar. Drid ist nämlich ein geographischer Name, der mehrere Bedeutungen hat; im engeren topographischen Sinne im Namen der Festung auf dem gleichnamigen Berg in der zu Marina gehörenden Poljica, mittelalterlich feudal, in der Bedeutung eines Herrscherguts sowie in kirchlich–administrativem Sinne als Pfarrbezirk (Parochie) des Bistums von Trogir, der auf der Spliter Kirchenversammlung im Jahre 1185 festgelegt wurde. Die Historiker sprachen häufig auch von der mittelalterlichen Gespanschaft Drid, doch bieten erhaltene Quellen keine feste Grundlage für eine solche Deutung. Eine mögliche Interpretation bleibt jedoch die, dass Drid einen Herrscherbesitz oder aber eine Untergespanschaft darstellten. Zusammenfassend ist Drid als Festung oder aber feudales Gut nur Teil des Gebiets, das Bosiljina bezeichnet wird.

In der kroatischen historischen Topographie war der Begriff Bosiljina nicht klar definiert. Zuvor sei eine bedeutende Tatsache hervorzuheben, die bis heute nicht zur Geltung gebracht wurde. Bosiljina war nämlich als definiertes weites Gebiet niemals eine administrativ–politische Einheit im Rahmen der Gespanschaft von Klis wie beispielsweise Poljica, Drid, Zmina und Zagora. Zudem erhielt es nie eine eigene kirchliche Ordnung. Es blieb ein rein geographischer Gebietsbegriff, der jedoch ziemlich häufig in historischen Quellen genannt wird, aber nie als Teil

des organisierten staatlichen Territoriums. Wir könnten es beispielsweise mit den heutigen Mikroregionen in Norddalmatien, Ravni kotari und Bukovica vergleichen, die gleichfalls keinerlei Verwaltungs– oder Kirchenorganisation aufweisen, auch wenn sie als definierter geographischer Raum existieren. Interessant ist hierbei der Umstand, dass es kein Einzelbeispiel im Mittelalter war, da wir in der gleichen Gespanschaft, der von Klis, noch einige solcher Regionen haben. Da sind das bereits genannte Mezlina sowie historische Gegenden in den heutigen Kaštela, Podmorje, Dilat und Dubrava im Kozjak–Hinterland. Es wäre nützlich dieses Thema genauer zu analysieren und mit anderen frühmittelalterlichen Gespanschaften in Kroatien zu vergleichen.

Erhaltene Quellen sprechen von Bosiljina ohne nähere Bestimmung, doch kann man aus dem Kontext des Inhalts schließen, dass es sich um eine größere Gegend und nicht um eine vereinzelt Siedlung handelt. In Zvonimir's Schenkungsurkunde an die Spliter Bürger und den Erzbischof von Split aus dem Jahre 1078 heißt es: *in Bosiline, meo regali territorio*. Da es sich meist um Weiden handelt ist es völlig logisch, dass größere Gebiete geschenkt wurden. Das Problem ist zusätzlich erschwert durch die Forderungen seitens Šibenik und Trogir auf den gleichen Raum. In dieser Hinsicht schenkte Bela IV beispielsweise den Bürgern von Šibenik 1251 unter anderem auch ein Land (*terra*) mit dem Namen *Bosilina*. Im Hinblick darauf geht man auch hier davon aus, dass es sich um einen größeren Landstrich handelt. Es scheint so, dass unterschiedliche Dokumente und Schenkungsurkunden nur von Teilen Bosiljina's sprechen, abhängig davon, ob sie Šibenik oder Trogir zugesprochen werden. Dieses ist jedoch im Text der Urkunden nicht genauer präzisiert. Demzufolge gibt es auch unterschiedliche Interpretationen bezüglich der Gegend Bosiljina: als Gegend um Primošten, Marina oder Drid, Vinišća, was alles zusätzlich das wahre Bild vernebelt. Die Umstände werden erst klarer als 1333 der Raum Bosiljina endgültig zwischen Šibenik und Trogir aufgeteilt wird. In diesem Dokument steht in der Beschreibung der Grenzen eindeutig *“ita ad Lucam Borovizam, que est inter Bossigline.”*, was bedeutet, dass die Bucht Borovica, unweit des Kaps Ploča (*Planca*), Bosiljina

in zwei Teile teilt. Ab diesem Zeitpunkt bezieht sich der Name auf die mittelalterliche Siedlung im Gebiet des heutigen Ortes Marina, der bis sogar Anfang des 20. Jahrhunderts auch offiziell Bosiljina genannt wird. Demzufolge wandelt sich das Regionym Bosiljina in ein Oikonym im Distrikt Trogir, während es in Šibenik weiterhin die Bedeutung eines Regionyms beibehält. Dies ist zudem durch das Beispiel der Gründung des Dorfes Široke in Bosiljina im Jahre 1448 eindeutig belegbar. Als Regionym schwindet die Bezeichnung in beiden Teilen des Territoriums am Anfang der frühen Neuzeit, an erster Stelle aufgrund der Tatsache, dass es weder einen eigenen administrativen noch kirchlichen Verwaltungsapparat hatte.

Anhand der Rekognisierung, die vom Museum der kroatischen archäologischen Denkmäler an einigen Stellen im Territorium von Bosiljina durchgeführt wurden, entdeckte man auch einige Weiler des Dorfes Bosiljina, bzw. des zukünftigen Ortes Marina. Einer davon befindet sich in Dolac von Marina, unweit der Frletin Häuser, an der Grenze der fruchtbaren Ackerfelder und Berghänge sowie unterhalb der bekannten Pilgerstätte, bzw. der Höhle der Heiligen Philip und Jakob, wo sich auch ein mittelalterlicher Friedhof befindet. Besonders interessant sind die Überreste von Behausungen aus Trockenmauerwerk mit ausgesprochen massiven Mauern. Es handelt sich dabei um einzellige Objekte, die einen Weiler (*vicus*) *villae Bosoglina* bildeten, der jedoch während der frühen Neuzeit aufgrund der wachsenden Gefahr seitens der Türken verlassen wurde. Die Dorfbewohner zogen daraufhin in ein neu gegründetes Dorf des Bischofs von Trogir mit gleichem Namen, das wegen der Renaissancekirche Sv. Maria im Laufe der Zeit in Marina umbenannt wurde. Der Wehrturm und das befestigte Dorf wurden Ende des 15. und Anfang des 16. Jahrhunderts erbaut. Die Besonderheit des Baukomplexes in diesem Weiler wird durch die Tatsache bestärkt, dass es sich dabei um ein seltenes Beispiel von Behausungen aus Trockenmauerwerk handelt, die aus dem römischen Zeitalter stammen, die wiederum im Mittelalter umgewandelt bzw. wiederbenutzt wurden. Bewegliche Oberflächenfunde aus Keramik bezeugen dies anschaulich.

An das Sanktoem Marina wird ein weiterer Irrtum gebunden, der in die kroatische Geschichtsschreibung durch die verdienten Historiker Ivan Lucić und Pavao Andreis aus dem 17. Jahrhundert kam und von den zeitgenössischen Autoren ohne weiteres angenommen wurde. Es handelt sich dabei um einen Rechtsstreit zwischen dem Klerus von Šibenik und jenem von Trogir, der Ende des 12. und im 13. Jahrhundert geführt wurde und sich

auf die Teilung der kirchlichen Einkünfte bezog. Im Originaldokument heißt es: *omnium ecclesiarum de Sibenico et de Campo marine et de Macro*. Šibenik und Mokro sind in diesem Fall nicht strittig, da sich Šibenik auf das Kastrum und seine Umgebung selbst sowie Mokro auf das Gornje und Donje polje (Obere und untere Feld) bezieht. Es ist hingegen das Toponym *Campus marinus*, das diesen Irrtum hervorrief, da es als Feld von Marina übersetzt wurde aber sich eigentlich um das "Feld am Meer" handelt, bzw. um das heutige Morinje mit der gleichnamigen tiefen Bucht bei Šibenik. Dieser Irrtum geschah im sprachlichen Sinne aufgrund der Doppeldeutigkeit der Semantik des lateinischen Begriffs *marinus*. Die zusätzliche Stimmhaftigkeit des Appellativs mit dem Titular der Kirche des heutigen Ortes Marina ist reiner Zufall, die alle, außer den Historiker Frane Dujmović aus Šibenik, in die Irre führte, der als einziger den strittigen Text richtig deutete, auch wenn er diesen überhaupt nicht erklärte, da er davon ausging, dass er an sich schon ausreichend klar ist.

Ein oberflächlicher Blick auf die Karte des Küstengebiets des nördlichen Dalmatiens reicht aus um zu erkennen, dass Dujmović Recht hatte als er den Begriff *de Campo marine* mit Morinje gleichsetzte, jenem Teil in der gleichnamigen tiefen Meeresbucht, der bis Donje polje reicht. Im Rechtsstreit zwischen dem Bischof von Trogir und dem Klerus auf einer Seite und dem Klerus von Šibenik auf der anderen Seite kommt es zur Teilung der Einkünfte *omnium ecclesiarum de Sibenico et de Campo marine et de Macro* in drei gleiche Teile. Es handelt sich dabei offensichtlich um Kirchen, die zum Klerus von Šibenik gehören. Die räumliche Aufteilung ist völlig logisch, da es sich vor allem um Kirchen von Šibenik, bzw. jenen in der Stadt und der näheren Umgebung, handelt, ferner um den strittigen Namen *Campo marine* und Mokro, das als Gornje und Donje polje von Šibenik identifiziert wurde. Es ist ein Gebiet, welches die Linie Vrpolje – Grebaštica im Osten nicht überschreitet und im kirchlichen Sinne dem Šibeniker Archipresbyterat unterliegt. Genauer gesagt geht es um jene Parochie (Pfarrbezirk) von Šibenik, die in der Reorganisation des Splitter Erzbistums 1185 dem Bischof von Trogir (*Traguriensis episcopus habeat has parohias: Tragurium, Drid, Sebenicum et totum comitatum Zqgorie*) zugesprochen wurde. Im Hinblick darauf ist es nun augenscheinlich, weshalb der heutige Ort Marina, bzw. das mittelalterliche Bosiljina, nicht das Gebiet mit Namen *Campus marinus* sein kann, aus dem einfachen Grund, da das Territorium im Rahmen der Parochie Drid lag, über das der Šibeniker Stadtpfarrer keinerlei Ingerenzen hatte.

